

UDK 811.163.42'282:314.7
Izvorni znanstveni članak

Emina Berbić Kolar (Hrvatska)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Klara Bilić Meštrić (Hrvatska)

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji

UTJECAJ BOSANSKIH DIJALEKATA ŠTOKAVSKOGA NARJEČJA NA GOVOR MLADIH U SLAVONSKOM BRODU

Sažetak

Cilj je ovoga rada dati pregled istraživanja o jeziku i identitetu mladih u Slavonskome Brodu, gradu na granici s Bosnom i Hercegovinom, koji je zbog svoga geografskoga položaja bio podložan većem utjecaju susjednih bosanskih idioma. Riječ je o gradu koji su obilježili značajni imigracijski procesi tijekom devedesetih godina 20. stoljeća, za vrijeme Domovinskoga rata i raspada SFRJ. Kroz povijest, Bosansku su Posavinu naseljavali uglavnom Hrvati. Padom toga dijela Bosne i Hercegovine pod srpski patronat tijekom rata u Bosni i Hercegovini 90.-ih godina 20. stoljeća, Hrvati su bili prisiljeni napustiti to područje te su se u velikome broju naselili u Slavonskome Brodu. Danas, nakon dvadesetak godina od pada Bosanske Posavine, primjetan je velik broj mladih koji koriste elemente bosanskoga leksika, ali i sintaktičke strukture tipične za dijelove Bosne i Hercegovine otkud je bio znatan priljev izbjeglica. S obzirom na zastupljenost ovoga varijeteta među mladima, autorice postavljaju pitanje predstavlja li bosanski dijalekt hrvatskoga jezika zaseban govor mladih. U ovome ćemo radu predstaviti pilot-istraživanje s učenicima Osnovne škole *Vladimir Nazor* iz Slavnskoga Broda te predstaviti nacrt za daljnje istraživanje.

Ključne riječi: govor mladih, bosanski dijalekti, štokavsko narječje, Slavonski Brod, identitet

1. Kontekst istraživanja

Govor mladih u Hrvatskoj i dalje predstavlja nedovoljno istraženo područje u Republici Hrvatskoj (Skelin Horvat 2009), stoga je cilj ovoga rada produbiti temu, posebice vezano uz Slavoniju i utjecaje bosanskih dijalekata štokavskoga narječja na govor mladih. Cilj nam je predstaviti rezultate pilot istraživanja s mladima iz Slavnskoga Broda provedenoga 2015. godine te predstaviti nacrt daljnjega istraživanja za proučavanje transformacije identiteta mladih vezano uz jezične varijetete u Slavnskome Brodu.

Slavonski Brod predstavlja posebno zanimljivo mjesto za proučavanje različitih varijeteta vezanih uz širu i užu zajednicu. S jedne strane, riječ je o gradu na granici s Bosnom i Hercegovinom te je on zbog svoga geografskoga položaja podložan većem utjecaju stranih idioma, nego gradovi koji se nalaze u unutrašnjosti. S druge pak strane riječ je o gradu kojega su obilježili znatni imigracijski procesi iz iste države uslijed različitih povijesnih događanja, posebice rata koji je

obilježio ove prostore. Prema zadnjem popisu (Popis 2011.) Grad Slavonski Brod broji 59.141 stanovnika, od toga je njih 16,958 iz inozemstva, dok je ukupan udio stanovnika s prostora iz Bosne i Hercegovine 12.220. U cijeloj je županiji čak 20.575 osoba iz Bosne i Hercegovine u odnosu na cjelokupno stanovništvo koje čini 158.575 stanovnika. Međutim, s obzirom na migracijske procese u ovim krajevima, slobodno se može pretpostaviti da je udio stanovnika koji su podrijetlom iz Bosne i Hercegovine znatno veći.

Kroz metodu opažanja (iskazi nastavnika i vlastita iskustva autorica ovoga rada), te na temelju demografskih podataka, pretpostavljamo da sve veći broj mladih koristi prozodiju, leksik, ali i sintaktičke strukture tipične za bosanskohercegovačke dijalekte. S obzirom na zastupljenost ovoga varijeteta među mladima u Slavonskome Brodu, autorice postavljaju pitanje predstavljaju li bosanski dijalekti štokavskoga narječja osnovicu žargona mladih, odnosno dio identiteta koji mlade izdvaja kao zasebnu skupinu u odnosu na one koji ga ne koriste. Postavlja se pitanje radi li se isključivo o nasljednim govornicima (djeci rođenoj devedesetih u izbjegličkim obiteljima) ili je riječ o trendu među mladima i kodu koji predstavlja svojevrsan otpor prema standardu, tradicionalno jeziku elite.

2. Bosanski dijalekti štokavskoga narječja hrvatskoga jezika

Na području Bosne i Hercegovine govori se trima dijalektima:

- novoštokavskim ikavskim (tzv. zapadnobosanski)
- šćakavsko-ijekavskim (tzv. istočnobosanski dijalekt), kojim govore Bošnjaci i Hrvati
- novoštokavskim ijekavskim (tzv. istočnohercegovački)

Naša je pretpostavka kako je na govor mladih Slavonskoga Broda, u najvećoj mjeri utjecao šćakavsko-ijekavski ili istočnobosanski dijalekt kojim se govorilo u području Bosanske Posavine odakle je najveći broj ljudi izbjegao u Slavonski Brod tijekom rata. To je dijalekt kojim su govorili isključivo Hrvati i Bošnjaci i koji se nastavio upotrebljavati i u slavonskoj Posavini.

3. Govor mladih

Kod Skelin Horvat u teorijskom pregledu njemačke i švedske literature pronalazimo sljedeću definiciju govora mladih:

Jugendsprache je jezik koji upotrebljavaju mladi ljudi. To je nekonvencionalan jezični stil koji nosi neke regionalne i društvene posebnosti. To je ponajprije specifičan govor mladih ljudi, ali i pismo kojim se služe iz kreativnih razloga s težnjom za jezičnim profiliranjem i traženjem identiteta.

(Lewandowski 1994:502 u Skelin Horvat 2009: 11)

U lingvističkim se krugovima govor mladih promatra kao specifičan heterogeni sociolekt čija uporaba ovisi o niz čimbenika kao što su uporabni kontekst, spol, te socijalni i obrazovni status pojedinca (Neuland 2008; Janeš 2011; Huzjak 2013).

Kontekst se smatra jednim od presudnih čimbenika u jezičnoj uporabi. Mladi, kao što ćemo vidjeti i kroz ovo istraživanje, neće na jednak način govoriti u školi ili na ulici, kao i zajednici u kojoj se koristi specifičan govor. On će se mijenjati ovisno govore li mladi u vlastitoj obitelji, s prijateljima ili u školi s nastavnicima. Isti će govornici prilagođavati svoj govor ovisno o društvenome kontekstu. Tradicionalno su se ove razlike nazivale registrima (vidi Trudgill 1995:

84), međutim u novije vrijeme sve više autora koristi pojam diskursa. Tako Gee (2012: 2) za jezik u kontekstu tvrdi sljedeće:

Kako bismo razumjeli jezik u društvenom kontekstu, moramo se fokusirati ne na jezik, nego na ono što ću nazvati „Diskursima“, s velikim D.

Kako bi objasnio svoju tvrdnju, Gee poseže za primjerom razgovora u engleskom pabu za motocikliste (popularno 'bikere') te analizira što u takvom kontekstu predstavlja legitiman jezik, tj. diskurs, te kako ono što je uobičajeno smatrati legitimnim jezikom, npr. standard, u ovom kontekstu ne vrijedi, tj. koristimo li standard u ovakvoj situaciji, diskurs se urušava i komunikacija je neuspješna. Gee daje slikoviti primjer gdje osoba u takvom pabu traži šibice koristeći molbu „Mogu li vas zamoliti upaljač?“. Pragmatski ova rečenica ne funkcionira budući da će izazvati sablazan i podsmijeh. Diskurs ovdje dozvoljava „Imaš vatre?“ i slične izraze. Na sličan način možemo zamisliti kako su određeni izrazi prihvatljivi među mladima u određenim okolnostima, dok bi drugi izazvali podsmijeh kao i prethodna rečenica.

Socijalni status također igra važnu ulogu u jezičnoj uporabi te s njim povezan obrazovni status (Škiljan 2002: 12). Gee (2013: 83-86) ističe dva modela odgoja, koja je razvila Annette Lareau, u razvoju pismenosti koja koreliraju sa socijalnim statusom i obrazovanjem ukućana. U prvom, „kultivirajućem modelu“, roditelji su ti koji djeci planiraju vrijeme, upisuju ih na različite aktivnosti, vode računa o njihovom izražavanju i takva su djeca i mladi vrlo rano u stanju raspravljati o određenim temama te koriste 'književni jezik'. Drugi model je tzv. „model prirodnog razvoja“ gdje se roditelji iz egzistencijalnih razloga ne stignu baviti djecom na taj način, te se takva djeca ne vole predstavljati kao znalci iz određenih područja kao djeca iz kultivirajućeg modela, čak i kad znaju puno o određenoj temi. Statistički gledano, ta djeca, čiji je jezični repertoar siromašniji u odnosu na djecu iz prvoga modela, ne postižu jednako dobre rezultate u obrazovanju, te su njihova buduća zanimanja manje prestižna za razliku od djece koju se odgaja po modelu prirodnoga rasta.

Spol se smatra također jednim od važnih čimbenika koji utječu na odluke o jezičnoj uporabi. Bourdieu (1992) je smatrao kako su žene te koje će više inzistirati na standardu budući da se radi o simboličkom kapitalu kojim su žene mogle potvrđivati svoj status u društvu. Labov (2001) također tvrdi kako žene više koriste standardne oblike od nestandardnih, ali je istovremeno riječ o skupini koja brže prihvaća novine u jeziku. Starija su istraživanja tumačila ovu pojavu kroz kreiranje vlastitog imidža gdje su se standardniji oblici više povezivali sa stvaranjem predodžbi o poželjnom, tj. nepromiskuitetnom obliku spolnoga ponašanja (Gordon u Trudgill 1995: 72). Coulmas (2013) smatra kako je ovakva tendencija svojevrsna posljedica uloge majčinstva i podizanja djece koje je povezano sa stavom da će standardni jezik pomoći boljem statusu potomka u društvu, što je povezano s ranije prikazanim modelima podizanja djece. Trudgill (1995: 72) ističe kako je dominacija standardnijih oblika u ženskom govoru najsustavniji obrazac u sociolingvistici. Iako ova istraživanja ne govore o mladima, nego o načelnoj razlici u govoru kod spolova, možemo pretpostaviti da se ove tendencije odnose i na mlade. Međutim, zbog sve većeg utjecaja popularne kulture ove se prakse mijenjaju. Osim promjene u praksama, uslijed kritičkog promišljanja dovodi se u pitanje istraživanja koja rodne identitete svode na binarne norme. Posljedica postmodernističke kritike u sociolingvistici gledanje je govora kao oblika lokalne prakse u puno širem rodnom opsegu (Coulmas 2013: 47).

Kad govorimo o govoru mladih, iako je s jedne strane riječ o moguće kratkotrajnom varijetetu posebne skupine (slengu), uvijek postoji mogućnost jačeg, odnosno temporalnijeg utjecaja ovog varijeteta na govor određene sredine (Thorne 2015). Kafić, bus ili slobodnjak neke su od riječi koje navodi Enciklopedija Hrvatskoga leksikografskog zavoda Miroslava Krleže (2015) kao one koje su počele kao dio žargona, ali koje su s vremenom pronašle svoje mjesto u standardnome jeziku. Isti izvor navodi kako i dijalektizmi imaju tendenciju postati žargonizmi, te kao primjer navodi glagol feštati. O utjecaju dijalekata na govor mladih piše Radtke (u Skelin 2009:

75) koji također govori o obilježenosti ovakva govora u odnosu na govor odraslih, te korištenja uslijed njegove neformalne prirode.

Osobitost je govora mladih i obilježavanje pripadnosti, odnosno određenoga identiteta kojim se oni razlikuju od drugih skupina. Ovo je posebice izraženo budući da procesi izgradnje identiteta među mladima zauzimaju središnje mjesto. Kako navodi Thorne (2015) trendovi među mladima nisu samo komični, provokativni ili inovativni, već se radi o svojevrsnim društvenim laboratorijima u kojim se eksperimentira s novim načinima razmišljanja i ponašanja.¹ Govor ovdje ima naglašenu društvenu funkciju budući da se njime određuju granice zajednice, a kod govora mladih posebno dolaze do izražaja uporaba žargona (Spolsky 2015: 36).

4. Nacrt istraživanja

Ovaj je rad nastao u suradnji dviju autorica ovoga rada koje su same zaposlene u odgojno-obrazovnom sustavu dugi niz godina te su obje imale priliku raditi s mladima u Slavonskome Brodu duže vrijeme (16 godina i 3 godine). Na temelju osobnog iskustva uočile su da je među mladima sve prisutniji bosanski dijalekt, stoga su odlučile provesti istraživanje ovoga fenomena. U ovom ćemo radu predstaviti pilot istraživanje provedeno na temelju ankete među učenicima jedne brodske škole koje ukazuje kako je potrebno napraviti sveobuhvatnije istraživanje govora mladih u Slavonskome Brodu, stoga ćemo osim upitnika i podataka iz pilot istraživanja, ponuditi i preliminarnu interpretaciju podataka kao i preporuke za daljnje istraživanje.

5. Postupak i instrument istraživanja

Na početku je napravljen upitnik u čijoj su izradi sudjelovali i bivši studenti Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Slavonskome Brodu. Ovaj je podatak iznimno važan budući da su na taj način mladi svojim konstruktivnim komentarima dali opaske koje su se mogle koristiti u upitniku. Upitnik se sastojao od dva osnovna dijela. U prvome dijelu nalazilo se osam općih pitanja vezanih uz socio-demografska obilježja i zemljopisno podrijetlo ispitanika. Drugi dio upitnika činilo je 15 tvrdnji vezanih uz jezičnu praksu i stavove o jeziku u tri različita društvena konteksta (unutar obitelji, u školi i s prijateljima). Same su se tvrdnje propitivale skalama Likertovog tipa u vrijednostima od 1 do 5 gdje je 1 značilo da se osoba uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom, 2 da se uglavnom ne slaže, 3 da se niti slaže niti ne slaže, 4 da se uglavnom slaže, te 5 da se u potpunosti slaže. Na kraju se svake tvrdnje tražilo pojašnjenje. Na samom su se kraju upitnika nalazila 2 otvorena pitanja vezana uz uporabni kontekst. Upitnik je podijeljen preko Googleovog obrasca (Google forms) i svaki je učenik mogao sam birati vrijeme i mjesto kad će ga ispuniti. U ovom ćemo radu osim socio-demografskih podataka prikazati 11 pitanja s obzirom na ograničenja obima rada i činjenicu da su neka pitanja bila varijacije na određenu temu.

6. Sudionici istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 17 učenika i učenica sedmih i osmih razreda Osnovne škole „Vladimir Nazor” u Slavonskome Brodu (2000. i 2001. godište). Osnovnu školu „Vladimir Nazor“ izabrali smo iz nekoliko razloga za pilot istraživanje. Naime, škola obuhvaća vrlo široko upisno područje u gradu Slavonskome Brodu i to upravo dijelove grada u kojemu je velik broj doseljenika iz Bosanske Posavine, a osim gradskoga dijela, škola ima i pet područnih škola koje obuhvaćaju sela: Gornju Vrbu, Ruščicu, Gornju Bebrinu, Klakar i Donju Bebrinu. To su sela koja se prostiru istočno od Slavonskoga Broda uz rijeku Savu i upravo u tim mjestima, posebice u Gornjoj Vrbi i

¹ Za teorijsku analizu razlika između slenga, žargona, argoa i sličnih jezičnih pojava u engleskom, njemačkom, švedskom, talijanskom i francuskom jeziku vidi pregledan prikaz kod Skelin Horvat 2009.

Ručiči doseljenici iz Bosanske Posavine postali su većinsko stanovništvo. Takav uzorak učenika bio nam je važan za pilot istraživanje koje će biti temeljem za daljnja opširnija i obuhvatnija istraživanja koja će se baviti ovom problematikom.

Većina učenika dolazi iz obitelji gdje roditelji imaju srednju razinu obrazovanja. Njih jedanaest navodi srednju stručnu spremu za oca i osam za majku. Petero sudionika navodi da su zajednička primanja u obitelji ispod 4000 kuna, isti broj djece navodi da su primanja u obitelji između 4000 i 6000 kuna. Tek manji broj djece (dvoje za svaku kategoriju) navodi prihode između 10 000 i 12 000 i 12 000 i 14 000 kuna. Od njih sedamnaest, šest ih je, tj. više od trećine, navelo da su podrijetlom (li da su sami rođeni ili jedan od roditelja) iz Bosne i Hercegovine.

7. Podatci

Prva se tvrdnja odnosila na samoprocjenu govora ukućana. Tvrdnja je bila: „**Moji ukućani govore vrlo slično kao što se govori u kraju odakle su došli iz Bosne i Hercegovine.**“. Na skali od 1 do 5, najveći je broj mladih (njih sedmero) naveo kako se niti slaže niti ne saže s ovom tvrdnjom, njih četvoro je navelo da se uopće ne slaže, dvoje se uglavnom ne slaže, dok ih se troje slaže s navedenom tvrdnjom. Kvalitativni podaci (Tablica 1.²) govore o postojanosti ovakvoga govora u domaćinstvima, ali donose i kritičke opaske.

1. MOJI UKUĆANI I JA GOVORIMO NE BAŠ ISPRAVNIM GOVOROM JER SMO BLIZU GRANICE ALI TO JE ZANEMARIVO SAMO GDJE KOJA RIJEČ.
2. Moji roditelji nisu došli iz Bosne i Hercegovine
3. -
4. Moji ukućani ne govore ni slično kao što se govori u BiH, a također nisu porijeklom iz Bosne i Hercegovine.
5. -
6. U obitelji govorimo poprilično dosta bosansko-hercegovačkih riječi, no dosta i hrvatskih. A i mnogo riječi je poprilično slično.
7. Da.
8. Moji roditelji su podrijetlom i Bosne i Hercegovine.
9. -
10. Moja mama, koja je iz BiH, je u prije dolaska u Hrvatsku pričala normalan Hrvatski jezik kakav svakodnevno slušam u gradu, na ulici itd.
11. Koriste se riječima i izrazima koji govore stanovnici Bosne i Hercegovine
12. Moji ukućani govore vrlo slično kao što se govori u kraju odakle su došli iz BiH jer su tako pričali prije i tako su naviknuli govoriti.
13. -
14. -
15. Moji roditelji govore jezikom države iz koje su došli, ponekad ih je teško razumjeti
16. -
17. Ponekada koriste neke riječi ali ne tako često

² Izjave sudionika prenosimo u originalu.

Tablica 1. Komentari tvrdnje „Moji ukućani govore vrlo slično kao što se govori u kraju odakle su došli iz Bosne i Hercegovine“

Sljedeća se tvrdnja odnosila na stav ukućana prema dijalektima iz Bosne i Hercegovine vezano uz njihovo njegovanje. Tvrdnja je glasila: „**Moji ukućani me potiču da i ja tako govorim.**“ Gotovo svi sudionici navode kako ih se uopće ne potiče u obiteljskome domu da tako govore, pa je njih 14 na skali slaganja s tvrdnjom označilo vrijednost jedan, dvoje sudionika navodi neutralan stav prema tvrdnji (vrijednost tri) i jedan koji se uglavnom se slaže s tvrdnjom (vrijednost četiri). Kvalitativni podatci dodatno pokazuju negativan stav mladih prema ovoj tvrdnji (Tablica 2.).

1. MOJI UKUĆANI MENE ISPRAVLJAJU .2. Moji ukućani mene potiču da govorim što književnije3. -4. Moji ukućani ne govore tako. I zbog toga mene ne potiču da ja tako govorim.5. -6. I ne baš.7. Moji ukućani me ne potiču da tako govorim.8.9. -10. Nitko me ne potiče kako da govorim, govorim kao u školi.11. Ponekada u kuci i unutar obitelji i društva znam se izraziti nekim bosanskim riječima.12. Moji ukućani me ne potiču da tako govorim jer sam ja iz Hrvatske i žele da pričam što pravilnije.13. -14. -15. Ne, nisu mi nikada rekli da trebam tako pričati, ali dok sam odrastala navikla sam da i ja tako pričam.16. -17. Potiču me da govorim skroz drugačije i skroz književno

Tablica 2. Komentari tvrdnje „Moji ukućani me potiču da i ja tako govorim.“

S tvrdnjom „**Moji me ukućani ispravljaju kada koristim bosanski govor.**“ većina se sudionika ne slaže, odnosno, petero sudionika se uopće ne slaže, a petero se uglavnom slaže. Jedan je sudionik neutralan, dok se jedan uglavnom slaže, a njih petero se potpuno slaže s navedenom tvrdnjom. Komentari tvrdnje se nalaze u Tablici 3.

1. ISPRAVE ME.2. -3. -4. Ne ispravljaju me jer ne koristim bosanskohercegovački govor pred ukućanima.5. -6. -7. Ispravljaju me.8. -9. -10. Rijetko ga koristim, a i kad koristim neke riječi ne ispravljaju me.

11. Mama ponekada, iz sale.
12. Moji me ukućani ponekad ispravljaju jer žele da pričam što pravilnije.
13. -
14. -
15. Ne, svi u kući govorimo tako i postalo nam je normalno i tako se najbolje sporazumijevamo
16. -
17. Ako stvarno čuju isprave me

Tablica 3. Komentari tvrdnje „Moji me ukućani ispravljaju kada koristim bosanski govor.“

Samoprocjena vlastitoga govora bila je tema sljedeće tvrdnje. S tvrdnjom „**Koristim bosanske izraze/ naglaske u svom govoru.**“ u potpunosti se ne slaže troje sudionika, šestero se uglavnom ne slaže, petero se niti slaže niti ne slaže, dok ih se dvoje uglavnom slažu i jedan sudionik u potpunosti slaže. U kvalitativnim odgovorima prikazanim u Tablici 4. vidljivije je slaganje s ovom tvrdnjom.

1. MOŽDA SAMO PONEKAD ALI ZANEMARIVO.
2. Ne koristim.
3. -
4. Ponekad koristim takve izraze.
5. -
6. Što pokupim od svojih roditelja, prijede mi u naviku.
7. Nekada ih koristim, ali većinom ne.
8. -
9. -
10. Ponekada koristim.
11. Ponekada se tako izražujem.
12. Ja koristim bosanske izraze/naglaske u svom govoru jer većina mojih prijatelja tako govori pa se onda i ja naviknem tako govoriti.
13. -
14. -
15. Često dok razgovaram koristim i bosanske izraze koje sam čula od bake, roditelja i ostalih ukućana
16. -
17. Najviše u društvu

Tablica 4. Komentari tvrdnje „Koristim bosanske izraze / naglaske u svom govoru.“

Sljedeća se tvrdnja odnosila na samo samoprocjenu takva govora u školi: „**U školi pod odmorom koristim neke bosanske izraze / naglaske.**“ Većina mladih ima neutralan stav prema ovoj tvrdnji, njih ukupno šestero. Dvoje ih se uopće ne slaže, dok se troje uglavnom ne slaže s ovom tvrdnjom. Četvero mladih se uglavnom slaže, dok ih se dvoje u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. Kvalitativni podaci u Tablici 5. podudarni su s ovim vrijednostima.

1. BAŠ I NE JER MENIJE TO SVEJEDNO.
2. Možda nekada koristim bosanske izraze kad se opustim s društvom.
- 3.

4. -
5. Ponekad.
6. -
7. -
8. Ponekada.
9. -
10. -
11. Uvijek pričam isto, ne dijelim nastavu i odmor ili kuću, trgovinu itd.
12. Kao sto rekoh, u društvu znam govoriti na taj način kao i moji ostali prijatelji.
13. U školi pod odmorom koristim neke bosanske izraze/naglaske jer većina mojih prijatelja tako govori.
14. -
15. Da, kao i kod kuće
16. -
17. Kada sam s prijateljima

Tablica 5. Komentari tvrdnje „U školi pod odmorom koristim neke bosanske izraze / naglaske.“

Sljedeća se tvrdnja odnosila na procjenu govora drugih. Većina se mladih složila s **tvrdnjom** „**Većina mladih koristi bosanske izraze / naglaske.**“ Njih četvero se u potpunosti, a petero uglavnom slaže s tom tvrdnjom. Šestero mladih je neutralnog stava prema tvrdnji dok se njih dvoje ne slaže (jedan uglavnom, i jedan uopće) s tvrdnjom. U kvalitativnim podacima, prikazanim u Tablici 6., dominiraju odgovori koji potvrđuju ovu tvrdnju.

1. VEĆINA ALI TO JE ŽALOSNO.
2. Zato jer ne razmišljaju šta govore.
- 3.
4. Slažem se s tim da većina koristi bosanske naglaske.
- 5.
- 6.
7. Većina da.
- 8.
- 9.
10. Jedna trećina.
11. Slažem se.
12. Da, većina mladih koristi bosanske naglaske/izraze.
- 13.
- 14.
15. Znam dosta mladih koji koriste bosanske izraze, ali mislim da je ujednačeno
- 16.
17. Koriste ih

Tablica 6. Komentari tvrdnje „Većina mladih koristi bosanske izraze / naglaske.“

„Mislim da je *cool* koristiti bosanske izraze / naglaske.” bila je sljedeća tvrdnja. Većina mladih, njih devet, se uopće ne slaže s tom tvrdnjom, dok ih se troje uglavnom ne slaže. Dvoje sudionika je neutralnog stava, a troje se uglavnom slaže. Niti jedan sudionik se ne slaže u potpunosti. Objašnjenja vrijednosti pronalazimo u komentarima tvrdnje u Tablici 7.

1. NIJE JA MISLIM DA AKO SE IDE U HRVATSKE ŠKOLE DA BIH SE TREBAO KORISTITI HRVATSKI JEZIK.2. Baš i ne mislim. Jer bilo bi dobro da govorim Hrvatskim jezikom.3. -4. Ne mislim da je cool koristiti bosanske izraze.5. -6. -7. Ne.8. -9. -10. Više je "cool" koristiti njemačke ili engleske izraze ,meni osobno.11. Da, zasto ne.. Nekada je smiješno, ali rijeci su im zanimljive.12. Mislim da i je i nije cool koristiti bosanske izraze/naglaske jer je to obični jezik kao i svi ostali jezici.13. -14. -15. Pa više volim slušati osobe koje govore književnim jezikom jer mislim da uvijek mogu saznati neku novu riječ koju mogu koristiti i u slobodno vrijeme16. -17. Mislim da je to normalno

Tablica 7. Komentari tvrdnje „Mislim da je cool koristiti bosanske izraze / naglaske.”

Jedno od pitanja vezano uz procjenu govora odnosilo se i na ispravljanje. Tako tvrdnju „**Drugi učenici me ispravljaju kad koristim bosanske izraze / naglaske.**“ Gotovo svi, odnosno njih šesnaestero, navode kako se nitko ne ruga radi govora. Samo jedan sudionik iznosi neutralan stav vezano uz ovu tvrdnju. Kvalitativni podaci prikazani u Tablici 8. također pokazuju da nema osuđivanja radi govora koji se koristi.

1. NE RUGAJU MI SE JER I JA NEKADA TAKO PRIČAM.2. Baš se i ne rugaju jer većina djece koristi takvim naglaskom, jer većina ima Bosanske potomke i svima je to slično.3. -4. Ne rugaju mi se.5. -6. -7. Ne.8. -9. -10. Ne koristim ih,a ako ih netko koristi ne rugam se,i to je jezik sličan hrvatskom

11. Govore kao i ja
12. Drugi mi se učenici ne rugaju ako koristim bosanske naglaske/izraze jer i ostali učenici u mojoj školi većinom govore tako.
13. -
14. -
15. -
16. -
17. Nitko se ne ruga

Tablica 8: Komentari tvrdnje „Drugi učenici me ispravljaju kad koristim bosanske izraze / naglaske.“

Pitanje vezano uz procjenu stavova nastavnika vezano uz njegovanje govora koji se njeguje kod kuće (home language) pokazuje raznolikost stavova. S tvrdnjom „**U školi nas potiču da njegujemo svoj govor**“ petero se sudionika u potpunosti ne slaže, a troje se uglavnom ne slaže. Četvero se sudionika niti slaže, niti ne slaže s ovom tvrdnjom, dok se njih petero u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. Kvalitativni podatci su izrazito šturo vezani uz ovu tvrdnju (Tablica 9.):

1. NE POTIČU NAS DA IZBACIMO SVOJ GOVOR .
2. Baš i ne potiču nekim nastavnicima smeta naš govor.
3. -
4. Potiču nas.
5. -
6. -
7. Da.
8. -
9. -
10. Nisam siguran.
11. Ne razumijem ovo
12. -
13. -
14. -
15. -
16. -
17. Ovisi kakav nam je govor

Tablica 9. Komentari uz tvrdnju „U školi nas potiču da njegujemo svoj govor.“

Zadnja su dva pitanja bila otvorenoga tipa i odnosila su se na situacije u kojima se koriste standardni jezik i bosanski izrazi i naglasci. Na pitanje u kojim se situacijama sudionici trude koristiti standardni jezik, mahom su se odgovori odnosili na školu (Tablica 10.).

1. KADA SAM U ŠKOLI, KOD KUĆE I DR.
2. U školi većinom jer mi je stalo do toga. Kad baš nešto opisujem.
3. U ŠKOLI,„PRI RAGOVARANJU SA NASTAVNICIMA ..U OBITELJI..PRI RAZGOVORU SA NEPOZNATOM OSOBOM..
4. Kada razgovaram s nastavnicima, pod nastavom i kada razgovaram sa službenim osobama.

5. -
6. U službenim ustanovama, u javnim prostorima i u razgovoru s nepoznatim ljudima.
7. Standardni jezik se trudim govoriti u školi, ali i kod kuće.
8. Škola, javno mjesto.
9. -
10. Govorim standardni.
11. Nastojim to najviše koristiti u školi, obraćanju prema starijima od sebe, u ustanovama
12. U školi, bolnici i ostalim kulturnim ustanovama.
13. U školi
14. Kada pričam s nastavnicima
15. U školi i s osobama koje tako pričaju
16. -
17. U školi ponajviše

Tablica 10. Odgovori na pitanje „Možete li nabrojiti situacije u kojima se trudite koristiti standardni jezik?“

Posljednje je pitanje pokazalo da je učestalo korištenje bosanskih izraza i naglasaka kod mladih Slavonskoga Broda vezano uglavnom uz društvo i neformalne situacije. (Tablica 11.).

1. BAŠ SE I NE TRUDIM KORISTITI TAKVE IZRAZE I NAGLASKE .
2. Kad mi je baš nešto hitno. Kad brzo govorim iz zafrkancije kažem.
3. NEEEE..ALI ZNAM KORISTITI U DRUŠTVU SA MENI DOBRO POZNATIM OSOBAMA..
4. Kada sam u društvu s prijateljima često mi se dogodi da iskoristim bosanske izraze , ali ne namjerno sasvim slučajno. Inače se ne trudim koristiti bosanske izraze.
5. -
6. Ne trudim se koristiti, ali često govorim kad sam u društvu prijatelja i obitelji.
7. Gotovo nikada.
8. Ne trudim se.
9. -
10. Ne.
11. Samo među prijateljima i u obitelji
12. Kod kuće, u društvu prijatelja, na ulici i slično.
13. -
14. Kada pričam s novom upoznatom osobom
15. Kada sam s prijateljima ni ne obraćam pozornost na jezik kojim pričam jer sad mladi koriste puno tuđica, i jedna sam od njih
16. -
17. Ne trudim se, ali ih koristim u društvu

Tablica 11: Odgovori na pitanje „Možete li nabrojiti situacije u kojima se trudite koristiti bosanske izraze / naglaske?“

8. Interpretacija

U interpretaciji podataka iz ovoga rada važno je imati na umu kako je riječ o pilot istraživanju i kako se analiza temeljena na uskom broju sudionika, te kao takva može tek ukazati na određen smjer u kojemu bi sljedeća istraživanja trebala ići, a nikako na konačne i gotove zaključke o odnosu jezika i identiteta u govoru mladih u Slavonskome Brodu.

Podatci na temelju ovoga suženog uzorka, ali i na temelju metode promatranja samih autorica, ukazuju na korištenje bosanskih dijalekata među mladima. To posebice dolazi do izraza kod procjene govora drugih kod tvrdnje „Većina mladih koristi bosanske izraze / naglaske.“ gdje se čak devetoro sudionika slaže s ovom tvrdnjom. Drugi odgovori također upućuju na preliminarni zaključak kako se radi o govoru koji je posebno raširen među mladima. Odgovori na otvoreno pitanje „Možete li nabrojiti situacije u kojima se trudite koristiti bosanske izraze / naglaske?“ pokazuju da gotovo svi sudionici koriste bosanske izraze, posebice u društvu. Ovi se rezultati podudaraju s istraživanjem Skelin Horvat (2009: 218) koje ukazuje da mladi koriste sleng, kolokvijalne i dijalekatske varijante u situacijama kao što su međusobna komunikacija, u slobodno vrijeme, pod odmorom u školi i sl.

Međutim, u procjeni vlastitog govora vrijednosti su puno niže. Čak se devetoro mladih u potpunosti ili uglavnom ne slaže s tvrdnjom „**Koristim bosanske izraze / naglaske u svom govoru.**“, dok ih se troje uglavnom ili u potpunosti slaže s istom tvrdnjom. Ovakav se nerazmjer vrijednosti između procjene vlastitog govora i govora drugih može tumačiti vrijednosnim sudovima koji mladi imaju prema bosanskim dijalektima, odnosno onim što Blommaert naziva redovima indeksikalnosti (Blommaert 2012: 37). Korištenje bosanskih izraza ili naglasaka ima snižene hijerarhijske vrijednosti u hrvatskom društvu i smatra se obilježenim načinom govora u odnosu na standardnu štokavicu. Negativan vrijednosni sud očit je i u kvalitativnim podacima u komentarima prisutnosti bosanskih dijalekata u govoru drugih. Tvrdnje poput „Većina, ali to je žalosno“ i „Zato jer ne razmišljaju šta govore.“ primjer su takvih stavova.

Pilot je istraživanje također pokazalo prisutnost bosanskih dijalekata među nasljednim govornicima. Mladi koji su se na skalama izjašnjavali pozitivnije prema prisustvu bosanskih dijalekata u vlastitom govoru, ali i govoru okoline, uglavnom su rođeni u Bosni i Hercegovini ili su njihovi roditelji iz tih krajeva. Izjave vezane uz govor u obitelji upućuju na daljnje pozitivno određenje prema bosanskim dijalektima: „U obitelji govorimo poprilično dosta bosansko-hercegovačkih riječi, no dosta i hrvatskih. A i mnogo riječi je poprilično slično.“, „Koriste se riječima i izrazima koji govore stanovnici Bosne i Hercegovine“, „Moji ukućani govore vrlo slično kao što se govori u kraju odakle su došli iz BiH jer su tako pričali prije i tako su naviknuli govoriti.“, „Moji roditelji govore jezikom države iz koje su došli, ponekad ih je teško razumjeti.“. Tako će se i u njihovoj procjeni vlastitoga govora naći odgovori poput: „Što pokupim od svojih roditelja, prijeđe mi u naviku.“, „Ponekada koristim.“, „Ponekada se tako izrazujem.“, „Ja koristim bosanske izraze / naglaske u svom govoru jer većina mojih prijatelja tako govori pa se onda i ja naviknem tako govoriti.“, „Često dok razgovaram koristim i bosanske izraze koje sam čula od bake, roditelja i ostalih ukućana“. Za razliku od ranije spomenutog istraživanja opće populacije mladih u RH (istraživanje Skelin Horvat iz 2009.) gdje se sleng odvađa od jezika obitelji, ovdje bi se uvjetno moglo reći da se jezik mladih preklapa s jezikom kuće (home language) u slučaju nasljednih govornika.

Sva pitanja koja se odnose na standardni jezik ukazuju na njegov visok status među mladima. Ovo se posebno vidi u tvrdnji koja navodi kako je *cool* koristiti bosanske izraze. Nekoliko sudionika navodi hrvatski, ili standardni hrvatski kao protutežu ovoj tvrdnji. To potvrđuju sljedeći primjeri: „Nije, ja mislim da ako se ide u hrvatske škole da bih se trebao, koristiti hrvatski jezik.“ i

„Baš i ne mislim. Jer bilo bi dobro da govorim Hrvatskim jezikom.“. S obzirom na ograničeni uzorak nije bilo moguće utvrditi korelacije vezane uz spol, te socijalni i obrazovni status pojedinca, stoga su ta pitanja ostala otvorena za sljedeću fazu istraživanja.

9. Zaključak i preporuke za daljnje istraživanje

Usprkos niskim vrijednostima kod samoprocjene, vrijednosti u procjeni govora drugih (kolega vršnjaka) ukazuju na prisustvo bosanskih dijalekata među mladima koji nisu isključivo nasljedni govornici, te potrebu za dubljim i sveobuhvatnijim istraživanjem prisustva ovih dijalekata u Slavonskome Brodu i njegovoj okolici.

Kako bi se napravila dubinska analiza, važno je u daljnjim fazama istraživanja, uključiti veći broj ispitanika u istraživanje, snimiti govore mladih, te provesti intervju s mjerodavnim osobama kako bi se stekao uvid u stvarne govorne prakse mladih u Slavonskome Brodu i okolici. Smatramo kako je potrebno napraviti detaljnu kvantitativnu i kvalitativnu analizu snimki govora, ali i provesti intervju s mladima i njihovim nastavnicima kako bi se, uvjetno rečeno, zabilježila nova jezična slika Slavonskoga Broda i okolice. Osim strukturalne analize, cilj je daljnjega istraživanja provesti i diskursnu analizu kako bi se odredila kritička dimenzija ove pojavnosti.

U zaključku, nadamo se kako će ovaj rad ukazati na potrebu provođenja dubljega istraživanja ove teme i odrediti smjer u kojemu bi takva istraživanja mogla ići.

10. Popis literature

1. DSZ. (1994): Popis stanovništva, domaćinstva, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991. Stanovništvo prema vjeroispovijedi i materinskom jeziku po naseljima. Zagreb: Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku.
2. DSZ. (2013). Popis stanovništva, kućanstva i stanova za 2011. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
3. Bourdieu, P. (1992): Što znači govoriti, IK Naprijed, Zagreb
4. Coulmas, F. (2013): Sociolinguistics, The Study of Speaker's Choices. Cambridge University Press. University Printing House, Cambridge CB2 8BS, UK.
5. Enciklopedija Hrvatskog leksikografskog zavoda Miroslav Krleža (2015): Natuknica žargon. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67641>, (pristupljeno 9. kolovoza 2015.)
6. Gee, J.P. (2012): Social Linguistics and Literacies, Ideology in Discourses, Routledge, Oxon, UK.
7. Huzjak, L. (2013): Jugendsprache in neuen Medien: Merkmale der kroatischen und deutschen Jugendsprache in Internetforen, Diplomarbeit, Filozofski fakultet u Zagreb, Sveučilište u Zagrebu.
8. Janeš, F. (2012): Die Verwendung von Jugendsprache im Daf-Unterricht, Zagreber Germanistische Beiträge 21(2012), 329–341, Zagreb
9. Lewandowski, T. (1994): Linguistisches Wörterbuch, 1,2 i 3, Quelle & Meyer, Heidelberg-Wiesbaden.
10. Labov, W. (2001), Principles of Linguistic Change; Volume 2: Social Factors, Blackwell Publishers, Oxford.
11. Moguš, M. (2009): Povijest hrvatskoga književnoga jezika, Nakladni zavod Globus, Zagreb
12. Neuland, E. (2015): Jugendsprache: Eine Einführung, UTB, Stuttgart.
13. Radtke, E. (2003): ‘Varietà giovanili’, U: Berrutto, G., Bettoni, C., Francescato, G., Giacalone Ramat, A., Grassi, C., Radtke, E., Sanga, G., Sobrero, A. A., Telmon, T., Introduzione all’italiano contemporaneo, La variazione e gli usi, Guis. Laterza & Figli, Roma-Bari, 191-235.

14. Skelin Horvat, A. (2009): Hrvatski sleng kao odraz identiteta mladih, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zagreb, Sveučilište u Zagrebu
15. Spolsky, B. (2015): Sociolinguistics, Oxford University Press, Oxford, UK
16. Škiljan, D. (2002): Govor nacije. Jezik, nacija, Hrvati. Golden Marketing, Zagreb
17. Thorne, T. (2015): The Latest Youth Slang – extracts from the Archive, © Tony Thorne/King's College 2007. Dostupno na: <https://www.kcl.ac.uk/study/elc/resources/tonythorne/youthslang.doc>, (pristupljeno 10. kolovoza 2015.)
18. Trudgill, P. (1995): Sociolinguistics: an introduction to language and society, Penguin